

”Barnens bästa”

En poststrukturalistisk studie av debatten
om en individualiserad föräldraförsäkring

Kristina Wilhelmsson

Abstract

The thesis explores the meaning of the concept 'children's best' in relation to the social Swedish parental insurance debate from a post-structuralist view. The main material has been taken from daily news papers and the methodological as well as theoretical basis is provided for by Laclau & Mouffes discourse theory. In particular has the concept "empty signifiers" been of use when investigating 'children's best' as a strong argument on both the 'pro' and 'against' sides of the debate of an individualized parental insurance. The theoretic purpose of the thesis is also to examine the poststructuralist/feminist dilemma in order to approach a more pragmatic and useful model of the two combined provided by Alcoff and Fraser. One conclusion is that 'children's best' may never have an objective answer and will be a changing concept in time, ideology preference and discursive field. Another conclusion is that post-structuralism and feminism appears to be a lucky combination, however it is of importance to investigate one's theoretical background in order not to fall in any contradictory traps. The significance of the floating concept of what is best for our children indicates how hard the question of an individualized parental insurance is to handle.

Key words: Children's best, post-structuralism, individualized parental insurance, Laclau & Mouffe, empty signifiers

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Teoretisk utgångspunkt	2
1.3	Metod	2
1.4	Material	3
1.5	Avgränsningar och ämnets relevans.....	3
1.6	Disposition	4
2	Poststrukturalism versus feminism	5
2.1	Alcoff – essentialism och nominalism	5
2.1.1	Essentialism.....	5
2.1.2	Nominalism	6
2.1.3	En medelväg	6
2.2	Fraser - strukturalism eller pragmatism	7
2.2.1	Kritik mot diskursteori influerad av Lacan	7
2.2.2	”Lacanianismen”	8
2.2.3	Den ahistoriska symboliska ordningen	9
2.2.4	Argument för en pragmatisk modell	9
2.3	Att förstå poststrukturalistisk feminism	10
2.4	Laclau & Mouffes diskursteori som metod.....	11
2.4.1	Hur kan man förstå ”barnens bästa” som en flytande signifikant?	11
2.5	Teorier kring föräldraskap.....	12
3	”Barnens bästa” – en flytande signifikant	14
3.1	Idag - en ”flexibel föräldraförsäkring”	14
3.2	Offentlig utredning förespråkar ej 50/50.....	15
3.3	Vad säger JämO och BO?	16
3.4	Rätt till både en mamma och en pappa?.....	17
3.5	RFSL och Kd:s gemensamma nämnd	18
3.6	Valfrihet – men är det verkligen ett fritt val?.....	19

4	Två politiska förslag: jämställdhetsbonus och vårdnadsbidrag	21
4.1	Jämställdhetsbonus – morot för att dela lika.....	21
4.2	Vårdnadsbidrag – en hemmafrufälla?	22
5	Slutdiskussion.....	23
6	Referenser.....	25
6.1	Litteratur.....	25
6.2	Internet	26

1 Inledning

Varför anses föräldraskapet vara en medborgerlig skyldighet för kvinnor medan det för män ofta ses som en rättighet? En individualiserad föräldraförsäkring där dagarna delas rakt av är inte konstigare än att till exempel ha en enskild pension eller A-kassa. Det är argument för varför en individualiserad föräldraförsäkring bör införas. Den individuella friheten att som enhet välja det som anses bäst för sin egen familj liksom den eventuella ekonomiska förlusten poängteras från dem som anser att nuvarande system bör behållas. Barnens bästa, det är däremot ett argument som faktiskt återkommer som slagord på båda sidor i diskussionen.

1.1 Syfte och frågeställning

Anledningen till att det råder en diskussion kring införandet av en individualiserad föräldraförsäkring är att det finns politiska incitament att förändra det asymmetriska uttaget av föräldraledighet. År 2005 tog kvinnorna ut så mycket som 80 procent av den totala föräldraledigheten. De senaste åren har dock skillnaden mellan föräldrarna minskat något varje år (SCB, 2007).

I denna uppsats avser jag att undersöka den kamp om tolkningsföreträde som förs mellan förespråkare och motståndare till en kvotering av föräldraförsäkringen. Jag avser att fokusera på argumentet ”barnens bästa” som används på båda sidor i diskussionen. Argumenten hämtas främst från mer eller mindre kända skribenter i media, men även från bland annat politiska företrädare, en utredning och en rapport.

Uppsatsens frågeställningar blir således

- 1) Hur kan man identifiera innebörden av termen ”barnens bästa” när det formuleras som argument för liksom mot en individualiserad föräldraförsäkring?
- 2) Hur kan man förstå feministisk kritik av poststrukturalismen? Går dessa två ismer att kombinera?

Den senare frågan förs i en teoretisk diskussion i kapitel två och är inte utredande på samma sätt som den första huvudfrågeställningen, utan besvaras med hjälp av teoretisk litteratur. Anledningen till att detta avsnitt inkluderas är att läsaren ska få en god bakgrund till varför jag som uppsatsförfattare valt detta perspektiv. Det kan också ses som ett svar på den kritik som ofta riktas mot poststrukturalism och

diskursteori bland feminister. Är poststrukturalism plus feminism en omöjlig ekvation eller kanske en lyckad kombination?

1.2 Teoretisk utgångspunkt

Perspektivet för uppsatsen kommer att vara socialkonstruktionistiskt/post-strukturalistiskt och kombineras även med det feministiska. Ernesto Laclau & Chantal Mouffes diskursteori kommer att utgöra den huvudsakliga teoretiska och metodologiska förebilden. Som teoretiskt komplement till detta, eftersom jag även antar ett genusperspektiv, avser jag att inkludera diskussionen kring det eventuella dilemmat i att kombinera poststrukturalism och feminism. Fraser och Alcoff förespråkar en mer pragmatisk modell för den feministiska teorin i kapitel två. Detta avsnitt kommer också att utgöra en god utgångspunkt för förståelse av poststrukturalism och samtidigt bemöta kritiken för att den skulle bära alltför många drag från strukturalismen (Fraser, Alcoff i Nicholson 1997).

1.3 Metod

Uppsatsen är upplagd som en teoretisk fallstudie. Metoden kan sägas bygga på analys i diskurstermer, då argumentet ”barnens bästa” kommer att analyseras utifrån Laclau & Mouffes diskursteori om ”flytande signifikanter” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:35). Själva innebörden av begreppet är element som kan tillskrivas olika innebörd eller betydelse. Olika diskurser syftar till att ge just sitt specifika innehåll till dessa ”tomma” element eller flytande signifikanter (ibid, 2000:35) Med utgångspunkt i dessa verktyg kommer jag att tolka argumentet ”barnens bästa” som en flytande signifikant och därmed något som kan grundas på olika uppfattningar om vad som egentligen anses vara dess innebörd. Jag kommer att analysera de argument som förs fram, dekonstruera dem och uttröna i vilken diskurs eller kontext de förs fram. Anledningen till att detta utgör en lämplig metod är att uppsatsen ställer teoretiska frågor kring hur diskurser formar både språk och argumentation. Närmare presentation av diskursteorin samt hur de teoretiska verktygen används som metodologiskt tillvägagångssätt återfinns i kapitel 2.4.

Diskursanalysen har ofta blivit kritiserad för att inte ha det sting som en kritisk ansats bör ha eftersom den anses sakna möjlighet att göra sanningsanspråk (Eriksson et al, 2005:22). Man kan dock fråga sig huruvida det är lämpligt att ha samma typ av reliabilitetsanspråk för en socialkonstruktionistiskt präglad analys i diskurser som till exempel för de resultat som nås vid en statistisk undersökning. Snarare än ett ”sanningsbetonat” resultat får man en möjlighet att granska dokument eller samtal ur ett maktperspektiv och komma med nya insikter. Tolkningen av materialet kommer naturligtvis att bära drag av subjektivitet då

forskarens förståelse och tolkning av de teoretiska verktygen alltid spelar en viss roll. I våra dagar hävdar man sällan att forskning kan vara helt objektiv och värdefri.

1.4 Material

Den teoretiska litteraturen kring diskursteori utgörs av relevant litteratur som Winther Jørgensens & Phillips "Diskursteori som teori och metod" där bland annat ett av Laclau & Mouffes större verk "Hegemony and Socialist Strategy" från 1985 presenteras överskådligt och lättillgängligt. Utöver detta har bland annat ett par kapitel i antologin "The Second Wave. A Reader in Feminist Theory" legat till grund för diskussionen i kapitel två om poststrukturalism och feminism.

Det empiriska materialet består huvudsakligen av dags- och en del kvällspress som hittats dels via Presstext men också genom tidningarnas egna hemsidor. Därtill har en debattbok för individualiserad föräldraförsäkring använts. Att använda mig av den här typen av material motiveras genom att problemformuleringen söker just argument kring frågan i samhällsdebatten. Viss källkritik kan rekommenderas inför användandet av dagspress, men samtidigt är det den samhälleliga debatten som ligger i fokus för uppsatsen, snarare än vad den välrefererade forskningen kring ämnet kommit fram till i frågan. De tidningar som använts är Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen samt Göteborgsposten. Det finns ett övervägande material hämtat från Dagens Nyheter, vilket också kan vägas in i diskussionen kring vilket sammanhang (Dagens Nyheter är oberoende, liberal) argumenten framförs. Detta ser jag dock inte som ett problem eftersom båda sidor i frågan finns relativt jämnt representerade i uppsatsen. Jag har valt artiklar från de senaste åren 2004-2006 för att de ska kännas aktuella i debatten.

1.5 Avgränsningar och ämnets relevans

Analysmomentet kommer att vara sammanvävt med de argument som framförs i frågan. Argument som anförs av politiker, samhällsdebattörer eller småbarnsföräldrar själva kommer att samlas och kategoriseras i lösa ramar. Jag kommer med andra ord inte att utföra en regelrätt argumentationsanalys av exempelvis pro/contra-variant (se t ex Bergström & Boréus, 89ff:2000) som skulle ge ett, i mitt tycke, för snålt utrymme att ställa de frågor som känns intressanta ur ett poststrukturalistiskt perspektiv.

Det finns en mängd argument som inte enbart utgörs av barnens bästa och en del av texten kommer också att tangera dessa eftersom många argument förefaller sammankopplade med varandra. Av utrymmes- såväl som intensitetsskäl har jag valt att begränsa mig till barnens bästa. Detta i kombination med den teoretiska diskussionen kring poststrukturalism fungerar väl i sammanhanget.

För mer inblick i teorier och studier kring ett socialt konstruerat moderskap eller föräldraskap kan vidare läsning rekommenderas (se till exempel Nakano Glenn et al, 1994; Bekkengren, 1999; Magnusson, 2006).

Det hade varit av intresse att anta ett queerperspektiv i denna fråga, men denna uppsats kommer huvudsakligen att utgå från det traditionella heterosexuella förhållandet. En anledning till detta är att många debattörer också utgår från denna familjebildning. En vidareutveckling av temat med queerteoretiska förtecken där samkönade eller familjer med fler än två föräldrar avses är naturligtvis väl värd att uppmuntra och berörs något i avsnitt 3.5.

Ämnet känns relevant och aktuellt såtillvida att den här frågan har stötts och blötts avsevärt i media och på grund av sin kontroversiella natur kanske något mindre på den partipolitiska arenan. Det är dessutom en fråga som berör många på grund av sin ideologiska dynamik – oavsett om man personligen påverkas av hur föräldrapenningen utformas eller inte.

1.6 Disposition

Efter kapitel ett följer en sammanställning och diskussion kring problematiken poststrukturalism versus feminism. Denna syftar till att göra den teoretiska förankringen mer fullödlig och utgör en inte helt oansenlig del av uppsatsens syfte. Nästföljande avsnitt integrerar empiri, teori och analys. I kapitel tre presenteras nämligen titelfrågan om ”barnens bästa”, där argument från båda sidor presenteras och undersöks närmare. I kapitel fyra introduceras de två aktuella politiska förslagen jämställdhetsbonus och vårdnadsbidrag mycket kortfattat som en länk till hur regeringen ämnar verka inom familjepolitiken. Slutligen knyts trådarna samman i en slutdiskussion i kapitel fem.

2 Poststrukturalism versus feminism

Mellan poststrukturalismen och feminismen råder en till synes svårlöst konflikt. Hur kan man se på det här problemet/konflikten och finns det egentligen ett problem över huvudtaget? Kapitlet inleds med en förståelse av fenomenet på ett mer teoretiskt plan, där de feministiska teoretikerna Alcoff och Fraser finner varsitt sätt att kringgå problemet. De tillhandahåller båda en pragmatisk modell där de två skolorna är kombinerade. Därefter följer en mer metodinriktad diskussion kring de frågor som möter den feministiska forskaren som använder sig av poststrukturalistisk diskursanalytisk teori- och metod. Slutligen utförs en närmare presentation av hur jag har använt mig av Laclau & Mouffes diskursteorier ur ett metodologiskt perspektiv liksom en kort text kring hur två forskare ser på det socialt konstruerade föräldraskapet.

2.1 Alcoff – essentialism och nominalism

Linda Alcoff diskuterar essentialism och nominalism i förhållande till feminismens ”kvinna” och menar att båda sätten att se på henne är missvisande. Hon målar ut två skilda feministiska ontologiska/epistemologiska riktningar, ”cultural feminism” och poststrukturalism, och menar att båda är delvis felaktiga och att man därför bör finna en medelväg mellan de båda. Både ”kulturell” och poststrukturalistisk feminism som politisk teori har kvinnan som utgångspunkt. De har däremot olika idéer om vad en kvinna ”är” (Alcoff i Nicholson 1988:330ff).

2.1.1 Essentialism

”Cultural feminists” menar att kvinnan finns i alla bemärkelser. Hon är av kött och blod och hon har en essens och en biologi som skiljer henne från männen. De bygger därför ofta sin feminism på essentiella, biologiska förklaringsmodeller och menar att bara feminister kan beskriva kvinnan rätt. Kvinnor har traditionellt blivit beskrivna av män och nu är det dags att kvinnor istället beskriver sig själva och sin egen grupp. De menar att kvinnor och män har olika intressen och att män eventuellt också är rädda och/eller hatiska gentemot kvinnor. Männen, eller maskuliniteten, är kvinnors fiende. Alcoff beskriver ”kulturella feminister” som sprungna ur ett brett feministiskt sammanhang. Det som binder dessa feminister samman är universella kategorier som ”kvinna” och ”mamma”. Dessa feminister är därför inte så intresserade av att ändra definitionen av vad en kvinna är, de vill

snarare visa på att denna definition är gjord av män och att den därför är missvisande.

Alcoff menar att fördelarna med ”kulturell feminism” är att dessa feminister, till skillnad från liberala feminister, har värnat om och uppvärderat ”kvinnliga värden”. Istället för att hävda att kvinnor ska försöka vara mer som män och ta sig in i ”deras” värld, ska de vara stolta över sina egna förutsättningar och unika förmågor. Samtidigt menar hon att det är fel att bara uppskatta kvinnliga förmågor som utvecklats under förtryck, och att det inte kan vara rätt väg att gå att förpassa kvinnor tillbaka till hemmet och barnomsorgen (Alcoff i Nicholson, 1988:334ff).

2.1.2 Nominalism

Poststrukturalistiska feminister menar att ”kvinnan” är en myt och en social konstruktion. De ifrågasätter det humanistiska subjektet och menar att detta subjekt är en konstruktion och en produkt av den humanistiska diskursen. De menar att vi använder oss av misogyn strategier när vi insisterar på att vilja fortsätta att artbestämma ”kvinnan” och definiera henne, vare sig det handlar om hora, madonna eller mamma. Det hela bör ses som ett ontologiskt misstag, man bör istället kämpa för att minska könets betydelse och helst utradera det helt. Vi ska inte förstå samhället som en serie av individuella handlingar, snarare bör vi förstå individuella intentioner som konstruerade inom en social verklighet (Alcoff i Nicholson, 1988:337).

Förebilder för poststrukturalistisk feminism är Lacan, Derrida och Foucault. Alcoff menar att ett poststrukturalistiskt angreppssätt lätt resulterar i nominalism och att en feminism som bygger på Foucault och Derrida enbart kan vara en ”negativ” feminism, en feminism som dekonstruerar istället för att konstruera någonting. De fördelar som Alcoff ser i poststrukturalismen är en ökad frihet för kvinnor att agera på ett sätt som inte behöver överensstämma med normen för hur en kvinna ”bör” bete sig och en möjlighet att röra sig bort från stela genuskategorier och könsroller. Poststrukturalistisk feminism ägnar också fokus åt konstruktionen av subjektivitet, något som både kulturell och liberal feminism missat. Nackdelarna är att poststrukturalister håller saker och tings förmåga till att framstå som något obestämbar/odefinierbart som en fördel, eftersom det då inte kan delas in i kategorier och artbestämmas. Alcoff menar dock att idén att alla texter är obestämda och tveksamma, eventuellt tvetydiga, inte kan vara till nytta för feminister eftersom de då inte kan peka ut misogyn texter eller uttalanden (Alcoff i Nicholson, 1988:339ff).

2.1.3 En medelväg...

En feminist som försöker att hitta en väg mellan nominalism och essentialism är Denise Riley. Hon menar att kvinnor inte är helt styrda varken av biologi eller av kultur utan att det både finns biologiska faktorer som påverkar och sociala konstruktioner. Riley menar dock att vi mycket väl kan kräva saker i egenskap av

kvinnor utan att essentialisera kategorin ”kvinna”. Detta genom att göra klart att dessa krav representerar för närvarande viktiga behov för kvinnor snarare än universella sådana. Vi kan därför mycket väl agera som om kvinnors behov kunde stillas och vi ska inte undvika att agera politiskt bara för att vår teori inte är färdigformulerad.

2.2 Fraser - strukturalism eller pragmatism

Fraser är en amerikansk filosof som under de senaste decennierna även markerat sig som en ledande feministisk politisk teoretiker. I boken ”Den radikala fantasin: mellan omfördelning och erkännande” från 2003 kritiserar Fraser 1990-talets identitetspolitik. Boken innehåller uppsatser som granskar Foucaults och Habermas bidrag till en kritisk samhällsteori, analyserar även ”behovstolkningens politik” i välfärdsstaten liksom samspelet mellan olika typer av offentligheter i den demokratiska processen. Fraser skissar dessutom upp en teori om social rättvisa där socioekonomisk omfördelning och kulturellt erkännande ska betraktas som två komplementära förhållningssätt. Nancy Fraser är professor vid New School for Social Research i New York.

2.2.1 Kritik mot diskursteori influerad av Lacan

Den här texten riktar huvudsakligen kritik mot användandet av diskursteori influerad av Lacan, i feministisk teori.

Artikeln syftar till att ge en förklaringsmodell till varför inte Lacan är en lämplig teoretisk förebild inom diskursteori för den feministiska teorin, trots att han många gånger använts av just feministiska teoretiker. Fraser fortsätter där Alcoff slutar, det vill säga hon argumenterar för en ”historiserad subjektivitet”, vilken kan göra en typ av identitetspolitik möjlig. En identitetspolitik vilken pekar på identitet som differentierade sätt och behov men också såsom relativ mot en föränderlig kontext. Detta innebär också att begreppet ”kvinna” och dess innehåll därmed ska ses som relaterat till en given och föränderlig situation och dess innehåll kan därmed användas som grund i politisk aktion (Fraser i Nicholson, 1992:380ff).

Fraser diskuterar och kritiserar det strukturalistiska arvet hos flera poststrukturalistiska tänkare i texten. Detta strukturalistiska arv synliggörs i hur språk abstraheras från social praktik och kontext. En sådan abstraktion riskerar att skapa monolitiska synsätt på språk och mening, samt inte avse konflikt och splittringar som kan uppstå angående mening, mellan individer eller inom olika sociala grupper. För att förklara detta kritiska resonemang tydligare får vi en förklaring för hur man ska se på diskurs enligt strukturalismen (Fraser i Nicholson, 1992:380ff).

2.2.2 ”Lacanianismen”

Fraser frågar sig inledningsvis vilket begrepp av diskurs som kan vara användbart för feministisk teori och i synnerhet hur man ska förstå identitet, grupper, hegemoni och frigörelse. Diskursteori handlar huvudsakligen om att teoretisera språket och den ursprungliga skolan att göra detta fanns i Frankrike, dvs strukturalismen. I den strukturalistiska modellen undersöker man språk som ett symboliskt system eller kanske närmare en typ av kod. Modellen härstammar från Saussure och finns även att hitta hos Lacan. En annan modell som Fraser argumenterar för som mer lämplig för feministiska teoretiker väljer hon att kalla den pragmatiska modellen. Denna modell undersöker snarare hur språket kan analyseras på diskursnivå, som historiskt specifika sociala praktiker av språklig kommunikation. Representanter för denna skola är bland andra Michel Foucault och Pierre Bourdieu och i en del av Kristevas och Irigarays verk (Fraser i Nicholson, 1992:383).

Den strukturalistiska modellen abstraherar i språkliga koder istället för att fokusera på social praktik och kontext, vilket Fraser förespråkar. Saussure höll språket som statiskt och oföränderligt i en historisk kontext. Enligt Fraser fick därmed språket en betydelse som en enhet, ett system där varje beståndsdel fick sin mening genom sin position och olikhet mot de andra. På detta sätt kommer den strukturalistiska modellen inte kunna synliggöra de strukturer som medför att kulturell hegemoni säkerställs. Eftersom man ser det som ett symboliskt system medför detta att man får en monolitisk förklaringsmodell, vilken bortser från spänningar och motsägelsefullheter inom ”systemet”. Denna problematik definierar Fraser som ”Lacanianism”, vilket inte syftar direkt till Lacans teorier. Det handlar snarare om den ”ideal-typiska neostrukturalistiska” läsningen av Lacan som föredras av många engelskspråkiga feminister. En läsning som vid första anblick kan ses som fördelaktig, menar Fraser. Anledningen till detta är att man diskuterar Freuds problematik av den könsmissiga subjektiviteten tillsammans med Saussures modell om strukturalistisk lingvistik. De två har möjligheten att balansera varandra genom att till exempel det talande subjektet hos Freud saknas i Lacanianismen, liksom kan den senare minska på de alltför biologistiska förklaringarna hos Freud (genom fokus på genus som konstruerat i diskurser). Vid närmare anblick förefaller Lacanianismen snarare att bidra med ett cirkulärt resonemang enligt Fraser. Detta resonemang kan dessutom istället leda till språklig determinism genom att inte förklara hur mening förändras över tid. Fallocentrism och kvinnors ofördelaktiga plats i den symboliska ordningen liksom kvinnors underordning blir oundviklig och kan enligt teorin inte förändras. Lacanianismen faller därigenom byte för psykologismen. Den andra halvan av Lacanianismen består som nämnts av symbolismen. Resultatet blir ett begrepp som symbolisk ordning vilken essentialiserar och homogeniserar historiska praktiker och traditioner. Det osynliggör fraktioner, motsägelsefullheter och möjligheter att förändra. Begreppet är så pass brett att det riskerar att innebära en tautologi – det säger inget nytt det blir en ”dubbelsägning” (Fraser i Nicholson, 1992:385).

2.2.3 Den ahistoriska symboliska ordningen

En fördel med Lacanianismen är att den för fram tanken att idén om identiteten som enhetlig inte stämmer och att subjektet därmed är konstant uppdelat mellan språk och "drives". Men enbart ett uppmärksammande av denna fraktion leder inte till att man ser diversiteten av sociokulturella diskursiva praktiker från vilka identiteter faktiskt föds. Nej, man får istället en enhetssyn på det mänskliga subjektet som tragiskt och omöjligt att förändra. Genom att göra identiteter tudelade i en könskontext gör man en fallisk uppdelning i att "ha en" och "att inte ha en". Det finns en mängd andra dimensioner som är intressanta inom sociala identiteter som t ex etnicitet och klass. Det går heller inte att inkludera dessa i efterhand då man inom Lacanianismen företräder en ahistorisk, "spänningsfri" symbolisk ordning (Fraser i Nicholson, 1992:386).

Frågan om kulturell hegemoni kan inte ställas om man som Lacanianismen ser till gruppformationer som illusoriska och inga direkta hjälpmedel för emanciperung. Hur den kulturella maktöverordningen hos de dominanta grupperna uppstår eller utmanas finns inte inkluderat inom den Lacanianska teorin, ej heller belyser man skilda diskursiva positioner mellan ojämlika grupper i samhället. Lacanianismen inkluderar ingen politisk förståelse av identitet, grupper och kulturell hegemoni och teoretiserar därmed inte politisk praktik, det finns inte med eftersom det inte finns en möjlig politisk aktör ("agent"). Genom att introducera "det talande subjektet" hoppas Lacanianismen undkomma det strukturalistiska dilemmat. Men detta subjekt är inte någon aktör av diskursiv praktik. Det handlar snarare om en resultatet av en symbolisk ordning i kombination med libidodrifter. Genom att bestämma språket som ett enhetlig och oföränderligt system har man koloniserat detta till synes "talande subjekt" (Fraser i Nicholson, 1992:390).

2.2.4 Argument för en pragmatisk modell

Varför är då den pragmatiska modellen bättre, menar Fraser? Till skillnad från det strukturalistiska perspektivet studeras språket som en *social praktik i en social kontext*. Modellen fokuserar därmed på diskurser, inte strukturer som sina objekt. Diskurser är socialt situerade och historiskt påverkade. Men diskurser är också de inbegripna inom sociala institutioner och kontexter. Begreppet diskurs länkar då samman språket med samhället genom att studera dessa i en. Fördelen med den pragmatiska modellen för feministiska teoretiker är först och främst att den behandlar diskurser som betingade, de uppstår, förändras och upphör över tid och sätts alltså i en historisk kontext. För det andra intresserar man sig mer för betydelsen av aktion snarare än representation. Vad människor *gör* med ord är det intressanta (Fraser i Nicholson, 1992:390).

För att förtydliga skillnaden mellan den strukturalistiska och den pragmatiska modellen visar den senare på hur de talande subjekten inte endast är effekter av strukturer och system utan även som socialt situerade aktörer. Dessutom ser man på diskurser som pluralistiska, det vill säga det finns en mängd olika diskurser i

samhället och därmed olika plan från vilka diskurser formuleras. De sociala identiteterna framträder snarare som icke-monolitiska.

En pragmatisk modell kan enligt Fraser leda oss ur valet mellan de två alternativ som till synes står till buds: den essentialistiska förståelsen av kvinnors identitet samt den nominalistiska föreställningen om kvinnors identitet. Genom en pragmatisk hållning av diskurs går det att hantera kritiken mot essentialism utan att bli "postfeminister" som Fraser uttrycker det (Fraser i Nicholson, 1992:391).

2.3 Att förstå poststrukturalistisk feminism

Feminismen utgår från att kategorin 'kvinnor' är underordnade i samhället. Men poststrukturalister menar att man genom att använda kategorier som 'kvinna' eller 'man' bidrar till att stärka det dikotomiska förhållande som ligger till grund för vår uppfattning om genusidentiteter. Sådana kategorier måste därför dekonstrueras och benämnas på ett annat sätt för att en förändring i maktbalansen ska kunna uppnås. Som feminist blir det i teorin därmed paradoxalt att kämpa för kvinnors jämställdhet eftersom varje gång 'kvinna' används förstärks det dikotomiska förhållandet som konnoterar över- och underordning, vilket underbygger den patriarkala diskursen i samhället. Samtidigt måste kvinnors underordning som grupp belysas och ifrågasättas, om man inte kan använda begreppet 'kvinna' finns det heller inget begrepp kvinnor kan samlas kring och därigenom uttrycka sina gemensamma erfarenheter.

Poststrukturalistiska och postmodernt inspirerade feminister ifrågasätter och utmanar det traditionella feministiska tänkandet genom påståendet att all sanning är diskursberoende, enligt Flax (Eldén i Lundqvist et al, 2005:67). Enligt poststrukturalismen finns inget objekt och heller inga subjekspositioner. Ett exempel är begreppet "par". Genom ett sådant begrepp kan vi kategorisera in människor utifrån om de uppfyller kriterierna för att vara ett "par", till exempel genom att de delar en intim gemenskap eller att de två står varandra allra närmast. Men inkluderat i detta begrepp ingår också en portion institutionella "inslag" (konsekvenser) av de mer överlag överensstämmande samt juridiska definitionerna om vad som innefattar ett "par". Dessa kan både vara mer flytande kulturella och sociala koncept som parmiddagar eller dejter samt rent byråkratiska termer som äktenskapet och samboförhållandet. Utifrån dessa förutsättningar menar poststrukturalismen att språket inte är något neutralt eller passivt utan i hög grad politiskt och beroende av kontexten (Eldén i Lundqvist et al, 2005:67).

De postmarxistiska diskursteoretikerna Laclau & Mouffe resonerar vidare kring hur olika begrepp – till exempel "kvinnan" – får sin betydelse. En särskild diskurs, som till exempel en viss feministisk inriktning, söker hela tiden få sin definition av ett visst centralt begrepp – en nodalpunkt, som "kvinnan" eller "feminismen" – att framstå som den rätta och enda möjliga. Men detta sker hela tiden i relation till och beroende av andra diskursers definitioner av begreppen. Enligt diskursanalysen finns ingen möjlighet att hitta den "sanna" definitionen av ett visst begrepp, utan det viktiga blir att identifiera och dekonstruera de diskurser

och begrepp som antagit en hegemonisk karaktär i en viss kontext (Eldén i Lundqvist et al, 2005:68). Vi ska ta en närmare titt på deras teoretiska begrepp i nästa avsnitt.

2.4 Laclau & Mouffes diskursteori som metod

Som tidigare kort presenterats i kapitel ett hämtar uppsatsen både teoretisk och metodologisk inspiration från Laclau & Mouffe. Deras diskursteori känns lämplig att använda med ett socialkonstruktionistiskt perspektiv eftersom dess syfte är att förstå det sociala just som en diskursiv konstruktion. Sociala fenomen blir aldrig färdiga eller totala och betydelse kan aldrig helt fixeras. Detta medför en ständig social kamp om definitioner av samhälle och identitet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:32).

Laclau & Mouffe baserar sin teori huvudsakligen på två större teoretiska traditioner, marxismen och strukturalismen/poststrukturalismen. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:32) Begreppet *diskurs* kan beskrivas som en fixering av betydelse inom ett särskilt område. De tecken som finns i en diskurs är *moment*. Dessa teckens betydelse bestäms av deras inbördes relationer med varandra. Till skillnad från *moment* är *element* de tecken som inte artikuleras, de har ännu inte fått sin mening fixerad. En diskurs strävar efter att göra elementen till *moment* genom att reducera deras mångtydighet till entydighet (ibid 2000:34).

De *element* som i särskilt hög grad är öppna för tillskrivning av olika betydelser kallas som tidigare nämnts *flytande signifikanter* (empty signifiers). Dessa definieras som de tecken som olika diskurser försöker ge innehåll åt på just sitt sätt. De flytande signifikanterna kopplas till den kamp om betydelsefulla tecken som förs mellan olika diskurser, det vill säga vilka diskurser som ska härska och vilken betydelse de enskilda tecknen ska tillskrivas (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:34ff).

Ett bemötande av kritiken av att bli alltför strukturalistisk är att diskursen aldrig är total, det finns alltid andra betydelsemöjligheter som aktualiserade i konkreta artikulationer kan ifrågasätta och förändra diskursens struktur. Det blir aldrig så abstrakt att en förändringspotential eller aktion skulle ses som orimlig.

2.4.1 Hur kan man förstå ”barnens bästa” som en flytande signifikant?

Laclau & Mouffe erbjuder inte några konkreta analysverktyg utan deras diskursteori utgörs främst av teoriutveckling. Det sätt jag avser att använda deras begrepp *flytande signifikanter* blir att ställa vissa frågor ur ett diskursteoretiskt perspektiv. Utöver identifieringen av begrepp som flytande *element* kommer jag att utvärdera vilken kontext och (ideologisk bakgrund) som argumentet sägs. Jag kommer att ställa frågor för att identifiera skillnader och likheter (detaljnyanser) i argumenten. Vilken roll spelar sammanhanget? Hur nära länkade är en del

argument? Kan man hitta liknande beståndsdelar från traditionellt sett ideologiskt olika läger? Kan man förstå varför vissa argument framförs? Kan man identifiera varför någon är för respektive mot en individualiserad föräldraförsäkring?

Genom att använda sig av flytande signifikanter kommer kampen om betydelser att studeras. Vilka betydelser kämpar man om att definiera (barnens bästa) och vilka betydelser är förhållandevis fixerade och oemotsagda? Här poängteras idén om hur språket är föränderligt och i hög grad påverkat av ideologisk förankring och är dessutom mycket kontextberoende. Vi kommer att se att åsikterna kring delad föräldraförsäkring är i hög grad delade. Ämnet blir så kontroversiellt just eftersom det råder olika uppfattningar om vad som kan anses vara ”barnens bästa”. Hur vet man egentligen vad som är bäst för barnen? Och skulle barnen själva veta vad som är bäst för dem? Nej, frågan är inte lätt att svara på och det är kanske just därför behjälpligt att använda sig av ett poststrukturalistiskt och feministiskt perspektiv kombinerat med diskursiva verktyg för att försöka förstå kontroversen i ämnet. Den flytande signifikanten är ett tecken på hur diskurser kämpar om tolkningsföreträde, vilket vi ska se i kapitel tre.

2.5 Teorier kring föräldraskap

Detta avsnitt utgör en mycket kortfattad överblick av två studier kring föräldraskapet.

Moderskap som social konstruktion har traditionellt sett förknippats med amning, spädbarn, omvårdnad och föräldraskap på ett sätt som faderskap inte gjort. Denna ålderdomliga devis har dock ifrågasatts alltmer på sistone, att jämställa föräldraskapet mellan man och kvinna har varit ett av de tydligaste förändringskraven från feminister och jämställdhetsaktivister.

Eva Magnusson är genusforskare tillika legitimerad psykolog och har utfört en studie där hon gjort intervjuer av kvinnor och män i Danmark, Finland och Sverige som lever tillsammans och har barn. Paren hör till den första generationen som själva vuxit upp med jämställdhet som ett officiellt politiskt mål. Studien ger bland annat en intressant inblick i hur paren ser på sig själv och varandra samt vilken syn de har på sig själva som föräldrar. En intressant aspekt av studien förmedlas i kapitlet ”Könade föräldraskap?” där fokus låg på huruvida paren framställde moderskap och faderskap som parallella eller som väsensskilda. Slutsatsen blev att de par som hade den mest ojämna hemarbetsfördelningen talade om sina föräldraskap som mest markerat och mest ”naturligt” könade. Paren med mest jämna hemarbetsdelningen såg på föräldraskapen som mer könsneutrala. Magnusson slår fast att det privata är politiskt och det är vad vi läser in i könsrollerna som påverkar jämställdheten hemma, inte fördelningen av föräldraledigheten (Magnusson, 2006:157).

I en artikel av Lisbeth Bekkengren i Kvinnovetenskaplig tidskrift formuleras problematiken kring ”män som pappor och kvinnor som föräldrar”. Detta innebär mer eller mindre att män har flexibilitet som ”pappor” och kan utnyttja

föräldraförsäkringen under stor valfrihet. Valfriheten förutsätter dock att någon annan tillfredställer barnets behov av vård och omsorg, vilket innebär att kvinnor som "föräldrar" tar föräldraledigt. Kvinnor är flexibla och anpassar sin föräldraledighet efter barnets behov och mäns valfrihet.

Bekkengren frågar sig varför inte män i större utsträckning använder sig av den föräldraledighet de har möjlighet att få och härleder orsakerna till ojämlika maktförhållanden i familjen. En delad föräldraledighet kan ses som ett betydelsefullt steg på vägen, men fler föräldralediga män, menar Bekkengren, leder inte per automatik till jämställdhet eftersom föräldraledigheten behöver utföras på liknande villkor (1999:33).

3 ”Barnens bästa” – en flytande signifikant

I detta avsnitt kommer den flytande innebörden av begreppet ”barnens bästa” att behandlas i ett antal olika ämnesområden. Texten kommer att utgöras av en kombinerad presentation av de argument som framförs i debatten om en individualiserad föräldraförsäkring och analys med hjälp av begreppsverktyg av Laclau & Mouffe. Inledningsvis följer en kort bakgrund till föräldraförsäkringen som den ser ut i Sverige idag.

3.1 Idag - en ”flexibel föräldraförsäkring”

Eftersom det innebär ett bortfall av förvärvsinkomster att vara hemma med sitt/sina barn ger föräldrapenningen en möjlighet att avstå från arbetet för att vårda barnet i sammanlagt 480 dagar. Ersättningen beskattas som andra inkomster och är pensionsgrundande. Under 390 av de 480 dagarna är ersättningen på så kallad sjukpenningnivå, det vill säga 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI). Om man har en låg SGI eller ingen överhuvudtaget kan man få ersättning enligt grundnivån. Idag är den svenska föräldraförsäkringen utformad så att hälften av månaderna är avsatta för den ena föräldern och hälften för den andra, med en överlåtelse rätt för alla månader utom två, det vill säga 60 dagar (Försäkringskassan 2007). Trots detta tog kvinnorna ut 80 procent av föräldraledigheten år 2005. De senaste åren har dock skillnaden mellan föräldrarna minskat något varje år (SCB, 2007). Baserat på hur samhället traditionellt ser ut har dessa två månader fått kallas ”pappa-månaderna”. Samtidigt som denna semantik uppmärksammar det faktum att det fortfarande är mamman som tar ut en majoritet av föräldraledigheten antyder det också att förändringen är trögrörlig. Dessa två månader är ”reserverade” för pappan. En individuell föräldraförsäkring där ledigheten delas rakt av kan lösa en sådan problematik. Men huruvida det är det bästa sättet att gå tillväga med problemet råder det delade meningar, vilket vi ska se i följande avsnitt med fokus på barnen som argument.

Enligt två rapporter utförda av Riksförsäkringsverket (RFV) år 2004 riskerar dagens flexibla föräldraförsäkring att skapa en ny typ av hemmafru. Anledningen till detta är att männen vanligen tar ut full ersättning i föräldraförsäkringen, medan kvinnorna sprider ut föräldrapenningdagarna genom att välja en lägre ersättningsnivå och förlänger därmed barnens tid hemma. Detta innebär följaktligen att kvinnors redan svagare ställning i arbetslivet försvagas och den traditionella strukturen med mannen som huvudförsörjare riskerar att cementeras

ytterligare. Om föräldrarna dessutom får fler än ett barn ökar risken att en ny typ av hemmafru skapas. Enligt generaldirektören på RFV, Anna Hedborg, och hennes två medutredare riskerar därför den flexibla föräldraförsäkring vi har att befästa de traditionella könsrollerna (Hedborg et al 2004).

Rapporternas resultat synliggör hur man som småbarnsförälder resonerar kring barnens bästa med den föräldraförsäkring som vi har idag. Detta är inget direkt argument för eller emot en individualiserad föräldraförsäkring men tydliggör hur den nuvarande försäkringen används i syfte att ”värna om barnens bästa” i kombination med att befästa kvinnors redan svaga position på arbetsmarknaden. En individualiserad försäkring leder till att småbarnsföräldrar skulle få ändra detta beteende. Det är möjligt att spekulera i hur ett sådant scenario skulle se ut. Måhända skulle kvinnorna fortsätta att ta ut en lägre ersättning för sin hälft av dagarna och därigenom maximera antalet dagar hemma med barnen. Men det är mot bakgrund av dessa rapporter kanske föga troligt att det skulle innebära totalt sett lika många dagar hemma med barnen eftersom papporna visat sig vara obenäga att ta ut mindre ersättning för sin tid hemma med barnen.

3.2 Offentlig utredning förespråkar ej 50/50

Regeringen tillsatte år 2005 en utredning kring hur föräldraförsäkringen kunde förbättras (SOU 2005:73). Ansvarig för utredningen var Karl Petter Thorwaldsson, ordförande i ABF. I uppdraget står att han ska se över reglerna för föräldraförsäkringen med utgångspunkt i att den ska verka för barnets bästa och samtidigt bidra till en ökad jämställdhet mellan könen. Utredningens huvudsakliga uppdrag är att göra en översyn av hur föräldraförsäkringen bättre kan bidra till att barnen får tillgång till båda sina föräldrar. Utredningen skall bl.a. också se över och belysa i vilken utsträckning föräldraförsäkringen uppfyller syftet att båda föräldrarna på lika villkor har möjlighet att kombinera föräldraskap med förvärvsarbete eller studier. Därtill ska den undersöka vilka incitament som kan vara verkningsfulla för att skillnaderna i uttag av föräldrapenning mellan barnets föräldrar skall minska med beaktande av hur det samlade uttaget av föräldrapenning för barnet påverkas. (ibid, 2005:73).

Det slutgiltiga förslaget innebar bland annat fem månader vikta för mamman, fem för pappan och fem att dela på, vilket utgör totalt 15 månader med en föräldrapenning på 80 procent av den sjukpenninggrundade inkomsten (SGI). ”Jag är mycket nöjd med det förslag som lagts fram. Det ger i sin helhet stor betydelse till barnets bästa, samtidigt som det ger incitament för både mamman och pappan att ta ut tillräckligt med föräldraledighet för att kunna skapa en nära kontakt med sina barn” säger Karl-Petter Thorwaldsson, enligt TT. Thorwaldsson menar vidare att man inte bör individualisera föräldraförsäkringen med hälften för mamma och hälften för pappa. Han vidhåller att det ”kan leda till att barn skulle få börja på dagis tidigare om papporna ej tar ut hela sin del av försäkringen” (Westerlund i Lorentzi, 2004:129).

Detta indikerar att barnen kan fara illa av en delad föräldraförsäkring och att utredaren förutsätter att papporna inte kommer att utnyttja hela sin del av föräldraledigheten, vilket kvinnorna, ”föräldrarna”, förväntas göra. Den betydelse som här ges den flytande signifikanten ”barnens bästa” indikerar att det inte är bra för barnen att börja dagis alltför tidigt. Men vad är det som är dåligt med dagis egentligen? Därtill menar utredaren indirekt att det är mamman som kommer att ta ut föräldraledigheten som inte pappan tar ut. Hon förknippas därmed med den skyldighet det utgör att vara ”förälder”- inte bara mamma. Förslaget följer den politiska tanketradition där kvinnor förutsätts ta ett större ansvar för barn och hem och där män i förlängningen betraktas som en mer fullvärdig arbetskraft än kvinnor.

K P Thorwaldssons viktigaste argument för att inte individualisera föräldraförsäkringen tycks alltså vara att han är rädd för att det skulle leda till att barn får börja på dagis tidigare om papporna inte tar ut hela sin del av försäkringen. Ett sådant synsätt blundar dock för effekterna av dagens situation där många pappor är frånvarande mer än närvarande under sina barns uppväxt, menar JämO, Claes Borgström (Borgström, 2005). Förutom den uppenbara fördelen att barnen skulle få bättre relationer till sina pappor innebär också ett delat ansvarstagande en nyckel till ett mer jämställt samhälle på alla plan.

En utredning som utförs på uppdrag av regeringen innebär att ansvarig för utredningen verkar inom en diskurs där förslagen måste vara politiskt gångbara. På grund av den skepsis som råder av en individualiserad föräldraförsäkring är det som utredare svårt att komma med särskilt radikala förslag. Och i det sammanhanget anses det här förslaget vara radikalt. Förslaget ”bör” heller inte provocera den allmänna opinionen alltför mycket.

Snart efter att utredningen var klar avvisade dåvarande socialminister Berit Andnor förslaget om en utbyggd föräldraförsäkring. Anledningen sades vara att det inte fanns utrymme att göra en redan generös föräldraförsäkring än mer så.

3.3 Vad säger JämO och BO?

”Det är fortfarande en förvånande liten andel män som är hemma med sina barn. Jämställdhetsarbetet går för långsamt. Det bekräftar min åsikt att om man vill förändra situationen måste föräldraförsäkringen individualiseras. Det innebär att dela dagarna på mitten utan möjlighet att överlåta dem”, säger Claes Borgström, Jämställdhetsombudsmannen (JämO). Han resonerar vidare ”...[d]et gagnar barnen att få växa upp i ett jämställt samhälle och att få tillgång till sin pappa. Jag vet att både förra och nuvarande regeringen uttalat att de inte vill kvotera. Men jag anser att det är bra på sikt både för barnen och från ett jämställdhetsperspektiv”(Engström & Nilsson, 2006).

Här ser vi hur barnens väl och ve används för att förespråka en individualiserad föräldraförsäkring. JämO trycker på vikten av att barnet har tillgång till båda sina föräldrar och att de växer upp i en jämställd familj utan stereotyperna könsroller. Frågan är dock om en kvotering av dagarna verkligen

leder raka vägen till ett jämställt hemförhållande, vilket både Magnusson och Bekkengren menar att det inte gör.

Barnombudsmannen, BO, Lena Nyberg, vill däremot inte låsa fast en modell med mer kvotering: ”Om man har barnets perspektiv måste man utgå vad som är det bästa i olika situationer. Det finns föräldrar som inte är närvarande, som kanske sitter i fängelse eller inte vill ha kontakt med sina barn. Då är det viktigt att tiden med föräldrapenningen inte försvinner för barnet”. I likhet med JämO resonerar hon ”men barn behöver tillgång till både sin mamma och pappa. Det är sorgligt att inte fler pappor tar chansen att skapa goda och nära relationer till sina barn medan de är små. Det måste vi på alla sätt stimulera”, menar Lena Nyberg (ibid, 2006).

Här trycker BO till skillnad från JämO på att inte alla familjer ser likadana ut, individuell olikhet, och att hon i likhet med utredaren K P Thorwaldsson poängterar att en kvoterad försäkring kan innebära att barnet får kortare tid hemma. Detta indikerar dock en förväntan om att i ett sådant scenario kommer inte pappan att ta ut alla dagar av sin föräldraledighet. ”Barnets bästa” får här en innebörd som är direkt kopplad till förväntan om kvinnor som föräldrar och män som pappor, det vill säga en diskurs där kvinnor förväntas både vilja och också ta ut större delen av ledigheten.

Båda ombudsmännen menar att ekonomi och löneskillnader på arbetsmarknaden är bara en förklaring till könsskillnaderna. Det handlar i mångt och mycket om invanda attityder.

3.4 Rätt till både en mamma och en pappa?

Förra regeringens barn- och familjeminister (2002-04) och senare socialminister (2004-2006) Berit Andnor poängterar tillsammans med TCO:s ordförande Sture Nordh vikten av att man ser till barnets bästa och menar att dagens föräldraförsäkring är utformad just med tanke på barnen. Deras argument mot kraven på en individualiserad föräldraförsäkring är att ”Vi måste sätta barnen i främsta rummet” (Andnor & Nordh, 2004). Andnor menar att den föräldraförsäkring vi har i Sverige är speciell just för att den ”tar ställning för barnen”. Den innebär nämligen en ”möjlighet till tid med barnen efter vars och ens behov” just tack vare sin ”flexibilitet”. Denna flexibilitet som hon talar om utgörs just av möjligheten att överlåta vissa dagar till den andra partnern – vilket i praktiken alltför ofta innebär från pappan till mamman. (Ramqvist i Lorentzi, 2004:63) Barnkonventionen åberopas även av Andnor utan att hon går närmare in på innehållet i artiklarna.

Karolina Ramqvist, feministisk debattör och redaktör för tidskriften Bang, menar dock att den artikel som har direkt bäring på den svenska föräldraförsäkringen, artikel 18, handlar om att båda föräldrarna tillsammans har ansvaret för barnet. Hon menar att detta bestrider de argument som Andnor et al använder till förmån för den nuvarande försäkringen, genom poängen att ha två föräldrar hemma, inte 80 procent av tiden en mamma, som det ser ut idag. Vem

tar ställning för barnen? Detta exempel visar tydligt på hur begreppet betyder olika beroende på vilken diskurs som avses. Andnor befann sig vid tidpunkten för artikeln i en känslig ministerposition som företrädare för ett parti, Socialdemokraterna, vars partiledare sagts sig vara emot en individualiserad föräldraförsäkring.

Frågan om en kvoterad föräldraförsäkring har varit känslig och tvetydig inom det socialdemokratiska partiet, medan tydliga protester mot förslaget hörs från borgerligt håll. Det finns dock enskilda företrädare inom till exempel Folkpartiet såsom Birgitta Ohlsson som förespråkar en individualiserad försäkring. Detta kan kopplas till att frågan är partiöverskridande och tillhör mer eller mindre den feministiska diskursen. Men det är samtidigt en fråga som provocerar. Det verkar överlag vara enklare för andra än politiker att ta ställning i frågan.

Begreppet ”barnens bästa” blir på detta sätt ett tomt argument som kan fyllas med vad som passar dess upphovsman eller -kvinna. Det har en högst subjektiv mening som är föränderlig i tid och sammanhang. Det är egentligen ingen som kan hävda sig veta exakt vad som utgör ”barnens bästa”, eftersom barnen själva anses för unga för att förstå sitt ”eget bästa”. Det blir nästan en ironisk paradox där vardera lägret kämpar och månar om vårt samhälles barn och hävdar sig ha den bästa lösningen.

3.5 RFSL och Kd:s gemensamma nämnare

Sören Andersson, ordförande i RFSL menar en smula överraskande att de har en sak gemensamt med Kristdemokraterna. Han syftar nämligen till att de är överens ”om att barnens bästa är det viktigaste, vi är bara inte överens om vad som är det bästa för barnen” (Westerlund i Lorentzi, 2004:128). Detta citat visar på hur lurig den här frågan är och återknyter till den flytande signifikant som detta begrepp utgör. Det visar på situationen som uppstår när man använder sig av ett argument som inte har en och samma innebörd hos alla människor. Därtill uppstår förhållandevis oväntade intressepakter mellan t ex HBT-personer (HomoBiTrans) där många är skeptiska till en individualiserad föräldraförsäkring (ibid, 2004:128).

Ett problem som eventuellt kan uppstå är hur en individualiserad föräldraförsäkring rent praktiskt ska fungera för par som inte valt den traditionella heterosexuella relationen utan lever i samkönade förhållanden alternativt med fler föräldrar än två till samma barn. Den dominerande diskursen i denna diskussion är att alla lever i traditionella familjebildningar, men detta verkar nu luckras upp och det finns fler möjligheter att omdefiniera traditionell lagstiftning, även om det går långsamt (jmf till exempel Miljöpartiet som på kongressen i maj 2007 utreder införandet av en neutral äktenskapsbalk som tar hänsyn till att samboende varken behöver vara förknippat med kön, antal eller romantik).

Maria Larsson, vice ordförande för Kristdemokraterna menar att politiken kan inte, och ska heller inte försöka, styra i vilka konstellationer vuxna människor väljer att leva. Hon poängterar dock att kd kommer att fortsätta stå emot queerteoretikers och radikal- feministers angrepp på familjen som grunden för

samhället och som den bästa uppväxtmiljön för barnen. När barn tillfrågas av BO om vad som är viktigast i deras liv svarar de familjen. Hon menar vidare att ett rikt familjeliv är mångas dröm. Oavsett om det förekommer våld och övergrepp inom familjens ram är hemmet för de flesta människor en plats där man ”känner sig trygg, där man får vara den man är, där man får växa och mogna som människa och där det finns andra som älskar en oavsett om man förtjänar det eller inte. Trygga familjer utgör grunden för ett stabilt samhälle.” Vidare poängterar hon att hon vill erkänna familjens rätt till valfrihet och där det gemensamma ansvaret för barnen är det primära. Det politiska inflytandet över frågor som rör familjens inre liv bör minimeras, menar Larsson. Vidare poängteras att ”...i den stund ett barn kommer till världen har vi politiker ett stort ansvar att med lag bädda mjukt för det barnets färd genom livet” (Larsson, 2005).

Larsson anser inte att föräldraförsäkringen ska ”tvångsfördelas” mellan föräldrarna av staten. Barns möjlighet till en trygg uppväxt och rätt till sitt ursprung är drivkraften till vårt familjepolitiska engagemang. Barns rätt till sina föräldrar måste prioriteras framför vuxnas önskemål. ”Vi vill vara barnens parti. Visst är det djärvt för de saknar rösträtt. Det är kanske mer trendigt att göra familjen till enbart ett jämställdhetsprojekt, eller att som miljöpartiet verka för månggifte. Men det är att svika barnen. De behöver rakryggade politiker som vågar värna deras rättigheter” (ibid, 2005).

Här märks hur innebörden av ”barnens bästa” fylls med kristdemokratiska värderingar där tolkningsföreträdet i den Larssons diskurs utgörs av en traditionell familjesyn. Den gemensamma nämnare som finns mellan Kd och RFSL är dels ett värnande om ”barnens bästa” (men vem säger emot detta argument?), dels en skepsis mot en individualiserad föräldraförsäkring. Båda dessa ”nämname” är dock på grund av hur vardera av dessa diskursiva fält (RFSL & Kd) kommit att fylla sina flytande signifikanter med en innebörd.

3.6 Valfrihet – men är det verkligen ett fritt val?

Valfriheten betonas av dem som är emot en individualiserad föräldraförsäkring som till exempel Svenska Dagbladets P J Anders Linder. Han kritiserar både regeringens förslag om jämställdhetsbonus och en kvotering av föräldrapenningen. Han menar att bonus är bättre än kvoter, men att ingetdera är någon bra idé. Linder frågar sig varför ”överheten till varje pris (ska) förmå familjerna att utforma sina liv på annat sätt än de vill?” Vidare menar han att det generellt behövs ”respekt för enskilda människors val i den nya familjepolitiken, inte pekpinnepolitik med mänskligare ansikte” (PJ Anders Linder, 2006). Detta är inget tydligt argument som indikerar barnens bästa, snarare vad han lägger i betydelsen av att som familj få välja själv. Jag väljer dock att tolka det som att barnens bästa är inräknat i familjens bästa. Valfriheten återkommer ofta i sammanhanget mot en kvotering av försäkringen. Detta kan även relateras till småbarnsföräldrarnas övervägande negativa inställning till en sådan reform.

I Dagens Nyheter har ledaravdelningens Hanne Kjöllner resonerat kring föräldraförsäkringen i sin artikel "När eget val blir andras". Hon ger en replik på Linders uttalande om att det är en privat angelägenhet för varje familj att bestämma hur de vill göra med, i det här fallet, föräldraledighet. Kjöllner frågar sig vad som egentligen är en privat angelägenhet och vad som är en politisk? Angår det någon annan än de enskilda föräldrarna att 97,4 procent av familjerna inte delar lika på föräldraledigheten? Kjöllner resonerar vidare att frågan om en individualiserad föräldraförsäkring utgör ett liberalt dilemma. Å ena sidan friheten för ett föräldrapar att välja själva, å andra sidan principen om individens frihet att oavsett ras, kön och klass kunna välja sin väg i livet. Fördomar, förväntningar och normer begränsar därmed det individuella valet (Kjöllner, 2006)

Kjöllner närmar sig en viktig poäng här, en kvotering är inte okontroversiell med tanke på till exempel hur få småbarnsföräldrar själva som är för en sådan försäkring. Visst, det handlar om ett val, men i vilken utsträckning gör vi detta val helt själva? Ett återkommande argument mot en kvoterad föräldraförsäkring är att det "tvingar" pappor att vara hemma. Man hör aldrig att det skulle "tvinga" mammor att vara hemma halva den tid som faktiskt är deras.

Sex av tio svenskar vill inte ha utökad kvotering mellan pappor och mammor av föräldraförsäkringen. Det visar DN/Temos ett och ett halvt år gamla mätning. Vänsterpartiet och Miljöpartiet visar sig ha starkt stöd av sina väljare för lagstiftning om mer delad föräldraledighet. Endast 9 procent vill införa tvärdelad försäkring, med halva tiden för mamman och halva för pappan. Bland småbarnsföräldrar och väljare i åldern 30-44 år är stödet för att behålla dagens regler ännu starkare, drygt 70 procent (Brors, 2005).

Dessa siffror kan eventuellt tolkas som att de som förändringen mest berör kommer också vara som mest skeptiska till den. De vill ha möjligheten att välja, att vara "flexibla". Man vill välja själv för sin familj, men inser kanske heller inte begränsningen i det "aktiva val" man gör som ofta får asymmetriska konsekvenser i jämställdheten på den privata som offentliga arenan. Man kan därmed fråga sig om de egentligen vet sitt eget bästa? Möjligen är de den grupp som har allra svårast att värja sig från den samhällsstruktur som formar kvinnor till föräldrar och män till pappor. Och därtill hur kan de också veta *barnens* bästa? (Hur kan någon egentligen veta barnens bästa? Vad är det som säger att dagis är något ont?) Tolkningsföreträdet är i hög grad påverkat av den diskurs de lever i, där moderskapet traditionellt setts som en naturlig del i barnens uppfostran och omvårdnad, amning m.m.

Vidare märks att de yngre väljarna, upp till 30 år, är mest för att lagstifta. Hela 45 procent vill ha någon form av ökad kvotering. Något förvånande siffror är att folkpartiets väljare vill gå mer radikalt fram än s-väljarna. Drygt 40 procent av fp-väljarna vill ha ökad kvotering, medan det kravet endast stöds av en tredjedel av socialdemokraternas väljargrupper (Brors, 2005).

Det höga antalet unga förespråkare kan relateras till att unga har en mer ideologisk och teoretisk hållning om vad som bör göras för jämställdheten än småbarnsföräldrar (ibid, 2005).

4 Två politiska förslag: jämställdhetsbonus och vårdnadsbidrag

I dagsläget är ett införande av en individualiserad föräldraförsäkring förmodligen inte aktuell, med endast Vänsterpartiet och Feministiskt initiativ samt vissa enskilda företrädare inom en del av partierna som förespråkare. Men vad händer på den politiska fronten i anknytning till att befrämja en mer jämställd föräldraledighet? Sedan september 2006 har Sverige haft en ny regering, den så kallade Alliansen som består av de fyra borgerliga partierna. På senare tid har två till ämnet relaterade politiska förslag gemensamt förts fram av allianspartierna. Dessa förslag är jämställdhetsbonus (vilket också Socialdemokraternas partiledare Mona Sahlin också visat sig positiv till) samt vårdnadsbidrag och har i skrivande stund ännu inte genomförts av Alliansen. Vårdnadsbidraget som huvudsakligen är en av Kristdemokraternas hjärtefrågor motsatte sig till en början Folkpartiet mot, men ändrade sig till sist och följde regeringslinjen. Av de två har vårdnadsbidraget blivit mest omdiskuterat och anses av flera riskera att utgöra en hemmafrufälla - dvs att skapa fler hemmafruar. Avsnittet syftar inte till att analysera förslagen i någon större utsträckning utan är snarare en framtida inblick i hur regeringen syftar till att främja jämställdhet i familjelivet.

4.1 Jämställdhetsbonus – morot för att dela lika

Idag är det endast 2,6 procent av Sveriges barn som har föräldrar vilka delar på föräldrappeningen. I den förändringstakt som råder kommer en jämställd fördelning 50/50 först inträffa om 34 år, år 2040. De allra flesta dagarna tas ut när barnen är små. Ändå har alltså var femte fyraåring i Sverige en pappa som inte tagit ut en enda dag med föräldrappening. För att påskynda utvecklingen brukar Försäkringskassan numera årligen skicka brev hem till föräldrar som har många dagar kvar att ta ut, och samtidigt påminna om att de har rätt till hälften var. Trots det har ett ökat antal dagar frusit inne för de tre senaste årskullarna barn som hunnit fylla åtta år. Ungefär hälften av barnen har därmed gått miste om dagar (Engström, 2006).

Regeringen och jämställdhetsminister Nyamko Sabuni (fp) tror att en jämställdhetsbonus är lösningen på problemet. Förslaget kom ursprungligen från TCO och utvecklades sedan av regeringen. I syfte att åstadkomma en jämnare fördelning av föräldradagarna vill man införa en jämställdhetsbonus i föräldraförsäkringen. Förslaget innebär att den förälder som har lägst inkomst får en skattereduktion med 3 000 kronor per månad när personen börjar jobba efter

föräldraledigheten och den andra personen tar ut föräldraledighet. Syftet med reformen är dels att förbättra förutsättningarna för jämställdhet men även att motverka omotiverade löneskillnader genom att motiven för kvinnor att ha kvar en förankring i yrkeslivet förstärks (www.regeringen.se). Förhoppningen är också att skillnaderna i uttag av föräldrapenningen ska bli mindre.

Frågan är ifall en jämställdhetsbonus nu är enda lösningen på problemet, även om det säkert kommer att innebära viss förändring i uttag av ledigheten. Att främja jämställdhet genom morötter innebär troligen att en del lockas till handling (morötter är ju alltid gott). Till förslaget fördel kan nämnas att man med ekonomiska incitament försöker undvika ett av argumenten mot en mer jämnt fördelad föräldraförsäkring, det vill säga att den enskilda familjen förlorar ekonomiskt. Risken med förslaget är dock att man befäster idén om föräldraskapet som obligatoriskt för kvinnor, och en frivillig rättighet för män.

4.2 Vårnadsbidrag – en hemmafrufälla?

Vårnadsbidraget ska fungera så att både män och kvinnor kan gå ned i arbetstid för att kunna kombinera arbetslivet med småbarnslivet, enligt Sabuni. Hon är tillsammans med den nuvarande regeringen motståndare till en kvotering av föräldraförsäkringen. ”Familjerna måste själva få bestämma vad som är bäst för dem. Men alla reformer som stimulerar män och kvinnor att dela lika leder till att det blir bättre.” (Engström & Nilsson, 2006). Med ett kommunalt frivilligt vårnadsbidrag får de föräldrar som önskar möjlighet att gå ner i arbetstid eller stanna hemma något längre med sina små barn även efter det att föräldraförsäkringen löpt ut. Det skapar enligt regeringens förslag en mer flexibel barnomsorg eftersom den offentligt finansierade barnomsorgen inte passar alla barn. Storleken på vårnadsbidraget kommer att vara 3 000 kronor per månad om det är obeskattat och 4 000 kronor per månad om det beskattas (www.regeringen.se).

Ett argument för förslaget är att det ger en större valfrihet för familjen och att barn som är hemma ”potentiellt mår bättre än barn på dagis”, en åsikt som yttrats av Kd. Det som talar till dess nackdel är att det traditionellt sett oftare blir kvinnorna som utnyttjar bidraget och de stannar på så vis hemma längre med barnen, vilket i sin tur innebär en försvagad ställning i arbetslivet. Männerna tjänar generellt som bekant mer pengar än kvinnorna, och därmed utgör det en större ekonomisk förlust om mannen stannar hemma.

5 Slutdiskussion

Studien närmar sig ett slut och det är dags att återknyta till de moment som rört sig inom det onekligen mycket debatterbara problemområdet ”barnens bästa” i förhållande till föräldraförsäkringens utformande.

Men först en återknytning till uppsatsens *andra* syfte om hur man kan förstå feminismens kritik av poststrukturalismen och om det kan anses vara en god idé att kombinera dessa läror. Det poststrukturalistiska synsättet ger en stor vinst i att se saker ur en föränderlig kontext som i mångt och mycket är påverkat av språk och situation. Kombinationen poststrukturalism och feminism ses som lämplig (”lyckad”) såtillvida att man redogör för den teoretiska ståndpunkt man för så att man inte riskerar falla i någon motsägelsefull fälla. Det finns onekligen en del problem i en sådan relation men vinsterna är kanske desto större med ett kombinerat mer vidsträckt perspektiv.

Hur kan man då identifiera innebörden av termen ”barnens bästa”? Ja, det är just det som är problemet. Innebörden av begreppet har vi sett bokstavligt talat flyta mellan olika ideologiska utgångspunkter. Genom att urskilja barnens bästa som ett begrepp i korselden för tolkningsföreträdet mellan diskurser så har vi närmat oss problematiken med en individualiserad föräldraförsäkring och varför det är en så omtvistad fråga. Både förespråkare såväl som motståndare till en individualiserad föräldraförsäkring månar sig galna om barnens väl och ve. I slutändan verkar detta fenomen liksom många andra vara något föränderligt beroende på personen bakom argumentet, den tidskontext personen befinner sig i, liksom vilken diskurs man befinner sig i.

En slutsats är alltså att begreppen som argumenten grundar sig på alltid kommer bero på ideologisk bakgrund, vilken historisk kontext man befinner sig i, liksom personliga preferenser. Båda sidor anser sig förespråka barnens bästa, men med olika medel och syn på vad som är barnens bästa. De som förespråkar en kvotering av föräldradagarna menar att barnen har rätt till båda sina föräldrar och möjligheten att växa upp i en jämställd familj, de som är mot anser att familjen själv bör välja vad som är bäst för barnen och vem som ska stanna hemma (vilket i 9 av 10 av fallen huvudsakligen blir mamman). Andra menar att familjer som till exempel består av fyra vårdnadshavare också bör ses som goda föräldrar vilka alla bör ha lika rätt till föräldraledigheten för att barnen ska få sin tid med var och en.

Frågan är dock om betydelsen av införandet av en individualiserad föräldraförsäkring har tillskrivits mer vikt i jämställdhetssammanhang än vad det i realiteten skulle medföra? Både Bekkengren och Magnusson har som vi sett påvisat att större förändringar i beteenden och könsmönster måste ske. Det är i våra invanda beteenden som förändring måste börja. Samtidigt kan man tycka att en kvotering av föräldrapenningen skulle medföra vissa fördelar i

jämställdhetssammanhang, främst på lång sikt och för att stärka kvinnors position på arbetsmarknaden.

Uppsatsens syfte har som sagt varit att undersöka ”barnens bästa” som en flytande signifikant, ett begrepp som kan tillskrivas olika innebörd eller betydelse. Kampen om tolkningsföreträde i den här frågan är inte vunnen av någon och diskussionen lär fortsätta ett bra tag till. Än så länge är dock inte förslaget om en individualiserad föräldraförsäkring realiserat. Var och en kan lägga sin personliga innebörd i begreppet. ”barnens bästa” är dessutom ett argument som är omöjligt att bestrida, ingen vill ju barn illa! Men vad är i slutändan *barnens bästa*? Och vad är *en trygg familj*? I homoadoptionsdebatten var en trygg familj en mamma och en pappa. När det gäller vem som ska lämna sitt arbete för att ta hand om barnet under den första tiden är en trygg familj en mamma som är hemma så länge som möjligt och en frånvarande pappa.

Om det i framtiden skapas en individualiserad föräldraförsäkring där ledigheten med barnen delas lika rakt av, är det inte desto mindre viktigt att fortsätta diskussionen kring makt och jämställdhet. Det finns en fara i att det svenska samhällsklimatet uttrycker en allmän föreställning om att vara ”hemma” med projektet jämställdhet. Det visade som vi sett också sociologen Magnusson i sin studie om att en delad föräldraledighet inte nödvändigtvis indikerar jämställdhet. En individualiserad föräldraförsäkring har som vi sett varit ett omdiskuterat politiskt projekt som förespråkas av de flesta feminister.

En möjlig fortsatt forskningsinriktning som spinner vidare på ämnet kan utveckla en mer queerteoretisk utgångspunkt. I denna uppsats har jag vid några tillfällen berört diskussionen kring samkönade föräldrar eller föräldrar som är fler än vad kärnfamiljen anbelangar, men det känns definitivt som en intressant vidareutveckling!

6 Referenser

6.1 Litteratur

- Alcoff, Linda, 1988. "Cultural Feminism versus Post-Structuralism. The Identity Crisis in Feminist Theory" s. 330-355 i Nicholson, Linda (red), 1997. *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory*. New York: Routledge.
- Bekkengren, Lisbeth, 1999. "Män som "pappor" och kvinnor som "föräldrar", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1, s. 33-48.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Eldén, Sara, 2005. "Att fånga eller att bli fångad i diskursen?" i *Att utmana vetandets gränser*. Red Lundqvist, Åsa – Davies, Karen – Mulinari, Diana. 2005. Malmö: Liber AB.
- Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (red), 2005. *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Fraser, Nancy, 1992. "Structuralism or Pragmatics. On Discourse Theory and Feminist Politics" s. 379-395 i Nicholson, Linda (red), 1997. *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory*. New York: Routledge.
- Magnusson, Eva, 2006. *Hon, han och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Nakano Glenn – Chang, Grace – Rennie Forcey, Linda (red), 1994. *Mothering. Ideology, Experience, and Agency*. New York: Routledge.
- Ramqvist, Karolina, 2004. "'Barnets bästa' som slagträ" s. 62-71 i Lorentzi, Ulrika (red) *Vems valfrihet? Debattbok för en delad föräldraförsäkring*. Avesta: Agora.
- SOU 2005:73. *Reformerad föräldraförsäkring. Trygghet, frihet och ansvar*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Westerlund, Ulrika, 2004. "Fler än två föräldrar" s. 120-132 i Lorentzi, Ulrika (red) *Vems valfrihet? Debattbok för en delad föräldraförsäkring*. Avesta: Agora.
- Winther Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise. 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

6.2 Internet

- Andnor, Berit - Nordh, Sture, 2004. "Släpp hem papporna" i Göteborgsposten 3 mars 2004. <http://www.regeringen.se/sb/d/1376/a/4577;jsessionid=afq21UT9rmX-,070515>.
- Borgström, Claes, 2005. "Fler pappamånader hjälper inte kvinnorna" i Dagens Nyheter, 5 april 2005. <http://www.jamombud.se/pressrum/flerpappamanade.asp,070520>.
- Brors, Henrik, 2005. "Klent stöd för kvoterad föräldradidighet" i Dagens Nyheter, 25 oktober 2005. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=478769,070520>.
- Engström, Annika, 2006. "Bara en av trettio pappor delar lika" i Svenska Dagbladet, 7 november 2006. http://www.svd.se/dynamiskt/inrikes/did_4019664.asp,070503.
- Engström, Annika – Nilsson, Dan, 2006. "Bonus ska öka jämställdheten" i Svenska Dagbladet, 7 november 2006. http://www.svd.se/dynamiskt/inrikes/did_14019642.asp,070503.
- Försäkringskassan, 2007. "Föräldrapenning". http://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/barnet_fott/foraldrapenning/,070515.
- Hedborg, Anna – Berggren, Stina – Duvander, Ann-Sofie, 2004. "Flexibel föräldraförsäkring skapar ny hemmafrufälla" i Dagens Nyheter 6 december 2004. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=351465,070520>
- Kjöller, Hanne, 2006. "När eget val blir andras" i Dagens Nyheter 10 november 2006. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=587400,070424>.
- Larsson, Maria, 2005. "Vi borde vara bögnas parti" i Expressen, 5 augusti 2005. <http://www.expressen.se/1.236379,070424>.
- Linder, P J Anders, 2006. "Lägg både piskor och morötter på hyllan" i Svenska Dagbladet 7 november 2006. http://www.svd.se/dynamiskt/blogg/did_14548472.asp?id=2253,070521.
- SCB 2007. Uttag av föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning. http://www.scb.se/templates/tableOrChart____27563.asp.070515.